

השנה). טורו עזב את ישראל לקראת מלחמת המפרץ הראשונה, בינואר 1991, בעקבות לחץ של הוריו.

טורו מנהל חוג אחד במרכז היהודי (JCC) בטוקיו, אך יש לו קשרים ענפים עם מדריכים ומנהלים אזוריים ברחבי יפן. הוא קורא נאמן של עיתון **רוקדים**, משווק את מוצרינו ביפן, ואף הקים ומתחזק את אתר "רוקדים" ביפאנית - <http://www.rokdim.co.jp>. טורו אירגן עבורי סדרה של ארבע סדנאות בשלוש ערים - אוסקה (Osaka), קיוטו (Kyoto) וטוקיו. על כל סדנה היה אחראי המדריך המקומי, והוא גם זה ששלח את ההזמנות לרוקדים ולמדריכים באזור, עשה את הפרסום והיה אחראי לכל העניינים האירגוניים בסדנה.

בטוקיו ערכנו שתי סדנאות, אחת מהן באוניברסיטה מקומית, ובה השתתפו גם מספר סטודנטים צעירים שהפליאו בידיעת ריקודים ש נ ל מ ד ו ב מ ק ו מ ל פ נ י

בשאלת השמי, רשמית סיור הדרכתה הישנה

בחדש

נובמבר החולף שמתי פעמי אל ארץ השמש העולה (יפן בפי העם) למסע בן שבועיים, על-מנת ללמד יפנים (כן, לא היה שם ולו יהודי אחד לרפואה) ריקודי-עם ישראלים.

לאדם שגדל בעולם המערבי, יפן נדמית לכוכב אחר. זוהי ארץ מיוחדת, עם תרבות מודרנית, מושפעת מהמערב, אך עם מסורת תרבותית והתנהגות ייחודית רבת שנים. בהחלט שונה מאירופה ומארה"ב, אליהן אנחנו ירגילים.

השוני הראשון המהותי הוא העובדה, כי היפנים הם עם ממושמע, אוהבי סדר, ומנומסים בצורה קיצונית.

הם אינם דוברים אנגלית, אף-על-פי שבבתי הספר הם לומדים את השפה, אך נראה שלימודים אלה הם אך ורק לפרוטוקול. גם השילוט ברחובות וברכבות הוא על טהרת התרבות היפנית, פרט לשם התחנה המתנוסס באותיות קטנות להחריד, עד כי בשעת נסיעת הרכבת אי אפשר כלל להבין מה כתוב. אין כל קושי לאבד את הדרך, וסיור ללא מדריך צמוד עלול להסתיים באובדן הדרך. למזלי, מארחי דאגו לכל מחסורי, ובעצם הייתי - ולו לשבועיים - מעין תושב יפני זמני.

ה"ישראל" טוחז קאשימה

הוזמנתי ליפן בעקבות קשריי עם טורו קאשימה* (ראה מסגרת), יפני המאוהב בישראל עד מעל לאוזניים. בשנות ה-80 שמע טורו הרצאה על ישראל, החליט לבוא לביקור, ונשאר ארבע שנים. בתחילה חי ועבד בקיבוץ כמתנדב, למד באולפן לעברית ועד היום הוא מדבר לא רע. לאחר מכן עבר לגור ברחובות, עבד במחלקה לכימייה במכון וייצמן למדע, למד באולפן למדריכי ריקודי-עם בבית המלין בתל-אביב, רקד בלהקת גוונים בראשון לציון, שם הכיר את המדריכים אילנה שגב וטוביה טישלר, עימו הוא בקשרים הדוקים עד היום (טוביה הוזמן על ידו בשנה שעברה ויבוא פעם נוספת ליפן

שנים על ידי גורית קדמן ז"ל ויונתן גבאי יבל"א, ריקודים שכנראה עוברים שם

מדור לדור. בנוסף, הדרכתי בחוג של טורו במרכז היהודי (JCC) בטוקיו.

זהו חוג קטן, אך הרפרטואר הנרקד שם גדול בהרבה משאר המקומות, כיוון שרוקדים שם רק ריקודים ישראלים. בין לבין הספקנו לבקר גם בשתי הרקדות (קטנות מאוד, כ-10 משתתפות בכל אחת), כדי להכיר איך נרקדים ריקודינו, ללא מדריך אורח.

הסדנאות

אורך כל סדנה היה כשש שעות, כולל הפסקות וארוחת צהריים. בכל המקומות האולמות היו מפוארים ביותר, עם רצפת פרקט, מערכת הגברה יוצאת מהכלל, שירותים נוחים, לוח ולורדים לרישום שמות הריקודים שנלמדו, המחברים, המבצעים, משמעות השם של השיר - וכו'.

לאחר כל ריקוד שנלמד, היה טורו רושם על הלוח את הפרטים ביפאנית, והם העתיקו מידע זה

מבט להר פוג'י המושלג ביפן מבעד לחלון הרכבת

היפנים רצו לדעת מי המחברים של הריקוד (צעדים, מילים ומנגינה), מה תוכן השיר, והקשר לצעדים ולתנועות. בעיקר עניין אותם לדעת מה עליהם לעשות עם הידיים כאשר אין אפשרות לאחוז אותן במעגל. כן, היפנים תמיד אווזים ידיים במעגל ואינם מבינים איך אפשר אחרת

למדבר", "מה נאוו", "הורה אגדתי", "ערב של שושנים", "אל תירא", "קומה אחא", "הרמוניקה", "קול דודי", "זמר לך", "דבקה דבקה" (הכוונה למשולשת), "הורה ממטרה" ו"הבה נגילה". את "הבה נגילה" (אצלנו שורות) ו"ערב של שושנים" (אצלנו זוגות), הם רוקדים במעגל, בצעדים שונים לחלוטין מאלה שאותם אנו רוקדים בארץ, אך אלה בהחלט צעדים יפים. שני רוקדים אלה נלמדו אצלם, כנראה, על-ידי מדריכים מארה"ב. על-ידי מי? לא ידוע.

מה רוקדים היפנים באוסקה. בקיוטו ובמוקיו?

באוסקה, נרקדים ריקודים אחרים - "הנה מה טוב", "יברכך", "הרמוניקה", "ערב בא", "ידיד נפש".

בקיוטו (שם לימד לפני שנה, טוביה טישלר) רקדו את "שיי", "שקיעה ורודה" (יש ריקודים למנגינה זו גם לשלמה ממון וגם לנפתלי קדוש), "מקרוב", "זינגואלה" ו"ידיד נפש".

בחוג של טורו בטוקיו, רוקדים את "ארץ ארץ", "הרועה הקטנה", "ידיד נפש", "ההר הירוק", "שבת מנוחה", "בפונדק קטן", "שיר על עץ", "תפילתי", "ארץ ישראל יפה", "הכל פתוח", "כשנבוא", "על כנפי הכסף", "שלג על עירי", "שם הרי גולן", "בלדה למעיין", "יש עת לעמל", "אומרים ישנה ארץ". בטוקיו: "ארץ ארץ", "הרמוניקה", "ארץ ישראל יפה", "ידיד נפש", "קומה אחא", "הנה מה טוב".

לימוד הריקודים בכל הסדנאות היה איטי יחסית, בהשוואה לארץ, לא בגלל שהם קולטים לאט, אלא בגלל החשיבות שהם נותנים לכל תנועה והרצינות

למחברותיהם.

מעניין שהיפנים, הידועים בחולשתם לצעצועים אלקטרוניים, משמיעים את המוסיקה לריקודים מעל גבי קלטות טייפ, תקליטורים ומיני דיסקים, כך שמחשב עם תוכנת DJPower והרקדה ברצף, ללא עצירה אחרי כל ריקוד וריקוד, היו בשבילם חידוש מרענן ומדהים!

בכל סדנה השתתפו כ-120-140 רוקדים, שמהם כ-95 אחוזים נשים. גילם של רוב הרוקדים נע בין 30 ל-60 שנה, חלקם מורים במקומות שונים בעיר ובערים אחרות.

מהתרשמות ראשונית נראה לי, כי הריקודים הישראליים ביפן אינם כה פופולריים כמו באירופה ובארה"ב. מעמד הבכורה שייך, כנראה, לריקודים ממזרח אירופה ומהבלקן. רוב החוגים הם חוגים לריקודי עמים, ובהם משולבים גם ריקודים ישראלים. כיאה למזרח אירופה, כמעט כל הנשים התייצבו לסדנה עם חצאיות, כשלכל חוג מקומי יש צבע חצאית משלו, והם רוקדים כקבוצה בתוך המעגל הכללי.

כיוון שאינני מחבר ריקודים בעצמי, לא הייתה לי כל מחויבות לריקודים מסוימים ויכולתי לבחור ללמד כל ריקוד שאחפוץ, בהתאם ליכולת של הרוקדים, לירוחי הקבוצה ולטעמי האישי.

בכל סדנה רקדנו מספר ריקודים לחימום וכדי להיכנס לאווירה. הריקודים נבחרו על ידי המארגן המקומי ואיפשרו לי ללמוד, במידה מסוימת, על היכולת הכללית במקום, ונתנו, לדעתי, תמונה כללית על הריקודים הנרקדים ביפן.

בסדנה באוניברסיטה המקומית (שהייתה כאמור קטנה, אך מפתיעה באיכותה), רקדנו את "לך

היפנים, הידועים בחולשתם לצעצועים אלקטרוניים, משמיעים את המוסיקה לריקודים מעל גבי קלטות טייפ, תקליטורים ומיני דיסקים, כך שמחשב עם תוכנת DJPower והרקדה ברצף, ללא עצירה אחרי כל ריקוד וריקוד, היו בשבילם חידוש מרענן ומדהים

הדרכת ריקודו של שמוליק גוב-ארי "אנחת האדמה" בסדנה בקיוטו, יפן, נוב' 2002

נוהדים

גיליון 61 אפריל 2003

בגברים, למרות שאין להן בעיה לרקוד שתי נשים כזוג.

בריקוד "אור שבעת הימים", הקטע של הרמת הידיים (נרות), עורר תמיד צחוק. זה היה עבורם משהו חדש, לא מובן ומשונה, אחר כך אהבו את זה מאוד. "ירח לימון" ו"דבש וחלב" התקבלו די בתמיהה, נראה לי בגלל שאין כלל קשר ידיים בין הרוקדים.

הריקוד "שמע אלוהי" עורר התרגשות רבה בגלל הרקע לכתובת השיר, והסיפור על הליניץ' ברמאללה בתחילת האינתיפאדה.

עניין אותם מאוד, מה עליהם לעשות עם הידיים כאשר אין אפשרות לאחוז אותן במעגל. כן, הם תמיד אוחזים ידיים במעגל כדבר המובן מאליו ואינם מבינים איך בכלל אפשר לרקוד ללא אחיזת ידיים במעגל.

הסברתי כי הריקודים הם ראי של החברה, ופעם, בארץ ישראל, הקולקטיב היה הכי חשוב, והמעגל ואחיזת הידיים היו הביטוי הטבעי להרגשת ה"ביחד". היום, לעומת זאת, האנשים הרבה יותר אינדיבידואליסטים ורוצים לתת יותר ביטוי ל"אני הפרטי". מכאן גם שהריקודים בנויים עם יותר סיבובים ותנועות ידיים, אשר אינן מאפשרות אחיזת ידיים במעגל. העובדה הזאת בהחלט לא שימחה אותם.

בסוף כל סדנה ערכנו שיחת סיכום וסקר, כדי לראות איזה ריקודים היו הכי אהובים. ניתן לומר ש"אודה, אודה" ו"אור שבעת הימים" התקבלו הכי טוב, וגם "אל תשטה באהבה" ו"אנחת האדמה" קצרו הצלחה.

בשיחות אלה הם שאלו על המצב בארץ, היחס המספרי בין בחורים לבחורות הרוקדים בארץ, כמה ריקודים יש לנו, מי הם אלה שמחברים את הריקודים, באילו ארצות רוקדים את הריקודים שלנו, האם לא מסוכן לבוא לפסטיבל בכרמיאל (כי גם ערבים רוקדים שם) - ועוד.

היו איתנו שלושה רוקדים שעברו את כל המסלול והשתתפו בכל הסדנאות. נדהמתי לראות (וגם שמחתי מאוד) כשאחת הרוקדות מהשלושה הראתה לי מחברת עם רשימת כל הריקודים שיש לה, מסודרים לפי קלטות הווידאו של "רוקדים", והיא שאלה על שמות ריקודים, זמרים, מילים בעברית - ועוד. היו לה גם דפי עיתון צבעוני ביפנית שהסתבר לי שטורו מתרגם להם מעיתון "רוקדים", כולל תמונות של להקות מחול, מחברי ריקודים ומדריכים, וביניהם מרקו בן שמעון, ירון כרמל, אורי כהן, גיורא קדמן, גדי ביטון, ליאורה סלוצקי, שלמה ממון, רבקה שטורמן - ועוד.

"אין כמוני, יש לי חוברת הדרכת ריקודים עם ביפאנית"

עוד מסמך מרגש הוצג לי על-ידי רוקד בן 70 לפחות, המנוי גם הוא על עיתוננו זה, שהביא חוברת הדרכה ביפאנית שהוצאה בביקורה של גורית קדמן בשנות ה-50. רשימת הריקודים מעניינת לכשעצמה: "קומה אחא" (הם רוקדים נכון, כמו המקור!!!), "טעם המון", "הבו לנו יין", "הרועה הקטנה", "באנה הבנות", "הורה אגדתי", "אל גינת אגוז", "ארץ זבת חלב", "דלעונה", "דבקה דייגים", "דבקה כורדית", "דבקה דרוז", "לאור חיוכך", "קלו רגליים", "בנות, עלינה" (?), "מיים מיים", "בת יפתח", "עת דודים כלה", "אהבת הדסה

שבה הם מתייחסים לריקוד ולדיוק בצעדים ובתנועות. כך קרה שבריקוד "אל תשטה באהבה", בכניסה פנימה והפנייה שמאלה, כדי לצאת החוצה בשמאל (קטע קצת מבלבל), כשרובם הצליחו, עשיתי תנועה עם האגודל כלפי מעלה, כדי לסמן הצלחה. מייד כולם עשו עם האגודל בדיוק כמוני. היה מצחיק מאוד.

בחירת הריקודים ללימוד נעשתה בתיאום עם טורו עוד מהארץ מתוך רשימת ריקודים שאני מכיר ואוהב, והם, לדעת טורו, התאימו למשתתפי הסדנאות. ניסיתי לשלב ישן עם חדש ורק ריקודים שאני יודע שהם אהובים על הרוקדים בארץ. למען האמת, הייתי בטוח שהידע של היפנים בריקודים ישראלים הינו רב בהרבה, ובדיעבד הסתבר לי שאפשר היה ללמד כמעט כל ריקוד, כי הם לא יודעים הרבה. הלימוד התבצע לסירוגין באנגלית ובעברית, כאשר טורו מתרגם את דבריי סימולטנית ליפנית (הלימודים שלו בארץ בהחלט הצדיקו את עצמם), והסתבר שהם העדיפו את העברית על האנגלית (שתי השפות עבורם הן "סינית", כמובן).

"שמע אלוהי" והליניץ' ברמאללה

הריקודים שבחרתי ללמד (בהרכבים שונים מסדנה לסדנה) היו מבין אלה: "יש עת לעמל", "אומרים ישנה ארץ", "אור שבעת הימים" (הרמת הידיים התקבלה בתמיהה, אך בסוף אהבו מאוד את הריקוד), "שיר זמירות", "המנגינה הישנה", "אנחת האדמה" (שהיה אתגר מעניין מאוד ללמד אותו, רק בקיוטו), "ירח לימון", "דבש וחלב", "שירו של אבא", "בואו נשיר לארץ יפה", "בוא בשלום", "אודה אודה", "זמר נוגה", "אל תירא", "לשיר על הכינרת", "אל תשטה באהבה", "בגלל האהבה", "יד לשלום", "שמע אלוהי". בזוגות - "סתיו לבן", "בשקט כמעט בסוד" ו"בא לה" (תמיד ריקוד אחד בשביל פאן).

ריקודי זוגות כמעט לא נרקדים אצלם. יש לזה שורשים רחוקים בתרבות היפנית, כמו גם חוסר

בטוקיו, בירת יפאן, היו שתי סדנאות, אחת מהן במרכז היהודי JCC

העיר קיוטו ביפאן. בכל סדנה השתתפו 120 עד 140 רוקדים

העיר אוסקה ביפאן. 95 אחוזים מהרוקדים בחוגים ביפאן הן נשים

רוקדים

האולמות היו מפוארים ביותר, עם רצפת פרקט, מערכת הגברה יוצאת מהכלל, שירותים נוחים, ולוח לכתובת שמות הריקודים שנלמדו. בתמונה - האולם בקיוטו

לימוד הריקודים בכל הסדנאות היה איטי יחסית, בהשוואה לארץ, בגלל החשיבות שהיפנים מייחסים לכל תנועה, לריקוד ולדיוק בצעדים ובתנועות. כך קרה שברי קוד "אל תשטה באהבה", כשרובם הצליחו, עשיתי תנועה עם האגודל כלפי מעלה, כדי לסמן הצלחה. מייד כולם עשו עם האגודל בדיוק כמוני. היה מצחיק מאוד

שאנו לא רק רוקדים "ריקודים ישראליים", אלא יש לנו גם "סגנון" ישראלי מיוחד, וכנראה גם מלהיב.

קאואקמי סיפר לנו שבפולין לכל כפר-אזור יש את הריקודים המיוחדים לו, ולעיתים בכל אזור רוקדים ריקוד אחר לאותו שיר. לטענתו, זהו הפולקלור האמיתי הצומח מתוך הוויית החיים היומיומית של הכפר.

הסברתי לו שישראל היא מדינה של עם שחזר למולדתו לאחר 2000 שנות גלות, ושלמעשה יש לנו רק 54 שנים ביחד ואנו מנסים לבנות תרבות המאחדת את כל הגלויות והמתבססת על המסורת, החגים וההיסטוריה המשותפים שלנו. אמרתי שלדעתי, חשוב דווקא שבכל הארץ והעולם ירקדו אותו הריקוד, כי הריקוד בשבילנו הוא דרך לאחדות ולבילוי משותף. טיעון זה היה מאוד מעניין עבורו.

ביקור בשני חוגים יפניים

בנוסף לסדנאות הספקתי לבקר בשני חוגים מקומיים. הראשון התקיים בכיתת בית ספר ובה נכחו כ-10 רוקדים, חלקם ממשנתפי הסדנה שקיימתי בצהריים. בחוג זה רקדו ריקודים בלקניים מסובכים ביותר (יוגוסלביה, רומניה, מקדוניה - וכו') וגם ריקודים של מושיקו הלוי, על חלקם לא

(שורות), "ניגון עתיק".

שיחה מעניינת הייתה לנו עם מארגן הסדנה בטוקיו - טאקאנרי קאואקמי (ראו מסגרת). קאואקמי הוא מורה-מדריך לריקודי עמים, החבר באירגון מורים יפני, שמטרתו לקדם את ריקודי הפולקלור ביפן. הוא מלמד ריקודים כמעט כל יום בשבוע ומתמחה בריקודים פולניים ורוסיים. לאחר הסדנה הסבנו איתו ועם אישתו לארוחת ערב ארוכה (על האוכל היפני אפשר לכתוב סיפור בפני עצמו).

קאואקמי סיפר, כי ביפן אין הריקודים שלנו פופולריים יותר מריקודים של עמים אחרים. הוא מלמד כל ערב בחוג אחר, והיה מאוד מרוצה מהסדנה, מהריקודים הרבים שנלמדו, ומצורת הלימוד והחזרה על הריקודים שנלמדו, מה שכנראה הוציא ממנו את ההבטחה שמהיום והלאה הריקודים הישראליים יתפסו חלק גדול יותר בכל ערב הרקדה שלו. לשאלתי לשמות ריקודים ישראליים שהוא מכיר, קיבלתי, בין שאר השמות, גם את "קראקוביאק-הורה".

ה"קראקוביאק", הוא כידוע, ריקוד פולני, וזה הזכיר לי סיפור של יוז'ו ענבר, רקדן ותיק ומוכר, שיצא בשנות החמישים עם משלחת מחול לפולין, וכשהם רקדו שם קראקוביאק ביקשו מהם הפולנים שילמדו אותם את "הריקוד היפה הזה". ואכן, השם "קראקוביאק-הורה" ממצה את העובדה

מבצע מיקרופונים אלחוטיים
מיוחד למרקידים - מיקרופונים אלחוטיים כולל מדונה
 תוצרת Numark - יצרן ציוד DJ מהידועים בעולם
 מחירים מפתיעים, עד גמר המלאי

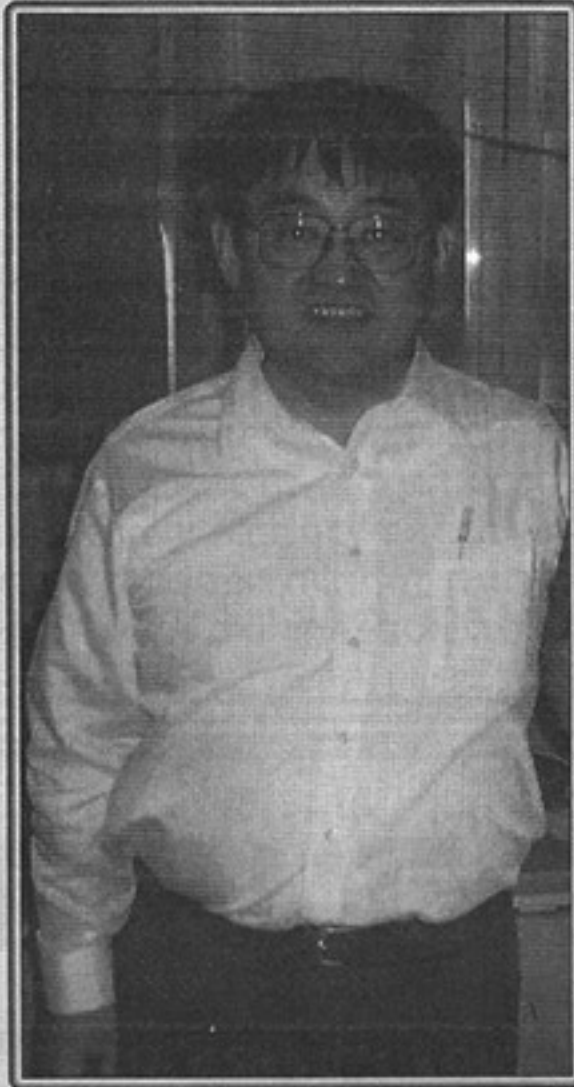
סנטרוניקס
 אביזרי אלקטרוניקה בע"מ
 רח' בן נון 2 בני ברק
 טל: 03-5705223 ; פקס: 03-6199297

Mr. Sugie
סוגי (Kyoto)

למר סוגי יש חנות לתה יפני בקיוטו. לפני כ-30 שנה הוא צפה בקבוצה שרקדה ריקודים ישראלים באוסקה, במסגרת תערוכה בינלאומית. הוא התרשם מהריקודים עמוקות. מאז ועד היום, הוא רוקד ריקודים ישראלים (מעגלים בלבד). היום רבים מהרוקדים בחלק המערבי של יפן מכירים אותו כמדריך מהשורה הראשונה.

טורו קאשימה (Toru Kashima)

עוד לפני שטורו קשימה בא ללמוד באוניברסיטה בישראל, הוא פגש ביפן בריקודים הישראליים, מה שלא מנע ממנו להיות המום כשהגיע לארץ וראה את הרוקדים באוניברסיטה. הריקודים בארץ נרקדו אחרת ממה שלמד ביפן, והוא החליט להתחיל הכל כמעט מאפס. אחרי שנתיים כבר רקד כמו כל רוקד ישראלי מן השורה והיה אפילו רקדן בלהקת גוונים, איתה זכה בפרס בתחרות באירופה. בהמשך למד שנתיים על מנת להיות מדריך מוסמך. היה מקפיד ללכת להשתלמויות, ביקר בכפרים של יהודי תימן, בטקס חינה, ואפילו ב"תימניאדה". במשך ארבע שנים ושבעה חודשים פגש באנשים, איתם הפך מיוודד, כמו רבקה שטורמן, שרה לוי תנאי, יונתן כרמון - ועוד. היום, ביפן, הוא מקפיד ללמד כהלכה את ריקודי-העם הישראליים.

והרי תרגום מכתבו של מנהל הסדנה בקיוטו, מר סוגי (Sugie) (ראו מסגרת בצד):

טורו היקר!

אני רוקד ריקודי-עם ישראלים שנים רבות. אני אוהב ריקודים חדשים וישנים כאחד. יש לי כבוד רב לירון (מישר), בפרט לתרומתו בנושא קלטות הווידאו והתקליטורים. אך בהזדמנות זאת אני רוצה לדבר על כמה נושאים, המפריעים לי מאוד בתחום הריקודים הישראליים:

⊙ מצאתי עצמי נבוך נוכח העובדה שאני רוקד ריקודים רבים שלמדתי בארצות הברית ובאירופה, ריקודים שאינם נרקדים ו/או מוכרים כלל בישראל. אני מנסה ללמוד ריקודים שמקורם בישראל, אך לצערי ריקודים רבים באים ממקור אמריקני ואין באפשרותי לעשות דבר נגד התופעה הזאת.

אחרי שנתיים בישראל רקד כמו כל ישראלי מן השורה. טורו קאשימה

אני עצמי חטאתי בנושא זה ולימדתי ריקודים שידעתי כי מקורם בארצות הברית, והם לא נרקדו מעולם בישראל. אני חייב לומר שאני מאוד מתחרט על כך היום.

⊙ לדעתי, ריקודי כוריאוגרפים אינם ריקודי-עם אמיתיים. רק לאחר שהריקודים יילמדו על-ידי מדריכים רבים ולא על-ידי יוצרם ויירקדו על-ידי קהל רב, אפשר יהיה לקרוא להם ריקודי-עם. ביפן (ואני מאמין שכך הוא גם במקומות אחרים), אחרי שריקוד נלמד (גם אם יש בו שגיאות), קשה מאוד לתקן ולשנות את הצעדים לאחר מכן, שכן הלימוד והצעדים המוטעים כבר השתרשו. אשר לי עצמי, אני מנסה כן לרקוד את הריקוד כפי שצריך.

⊙ נדהמתי לשמוע שיש יוצרים המחשיבים את המדריכים ל"גנבי ריקודים". זה האבסורד הגדול ביותר, שהרי אם כך הוא, אין הריקודים שלהם ריקודי-עם. שכן כפי שאמרתי רק אם ריקודיהם יופצו ויילמדו על ידי מדריכים רבים, רק אז הם יוכלו להיחשב כריקודי-עם.

⊙ נדהמתי למצוא שרבים מהכוריאוגרפים משנים את ריקודיהם אחרי שהם מלמדים אותם. כלומר, הם מרגישים כנראה שיש בהם דבר מה לא כשורה ופשוט משנים אותם אחרי שכבר לימדו אותם במקומות שונים.

⊙ ביפן, כמו בוודאי במקומות אחרים, אנשים רוצים ללמוד כמה שיותר ריקודים חדשים. מדריכים רבים נוסעים למחנות בארצות-הברית, וכשהם חוזרים ליפן, הם נהיים למדריכים מובילים במחנות ביפן. יש לי ספק אם מדריכים אלה מבינים באמת את ריקודי-העם הישראליים. חבל לי שהם המפיצים של ריקודים אלה. אינני אומר זאת מקנאה, ולמעשה זאת הפעם הראשונה שאני מעז לומר זאת ברבים.

⊙ לסיום, ברצוני לציין כמה מהדברים שנאמרו לי על-ידי רוקדים שהשתתפו בסדנה של ירון (מישר):

1. כשהמדריך בסדנה הינו הכוריאוגרף עצמו - הוא, בדרך כלל, בוחר ללמד אותו סוג של ריקודים, והתוצאה משעממת למדי.
2. ירון בחר ללמד ריקודים בעלי אופי שונה, וזה היה מעניין ומענג כאחד.
3. ירון היה מאוד אנרגטי ולימד את הריקודים בצורה מהנה מאוד. הרוקדים נהנו מאוד.
4. חשוב לומר לירון להמשיך והביא לעולם את ריקודי-העם האמיתיים - אלה שנירקדים בישראל.